

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

ФОРОСТЯН О.І.

Методичні рекомендації до практичних занять і виконання самостійної роботи
з навчальної дисципліни

**«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕНЬ У
СПЕЦІАЛЬНІЙ ТА ІНКЛЮЗИВНІЙ ОСВІТІ»**

для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти
зі спеціальності А6 Спеціальна освіта (Логопедія)

Одеса – 2026

Рекомендовано до друку рішенням ученої ради Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол №15 від 25 червня 2026 року)

Розробники:

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Форостян Ольга Іванівна.

Форостян О.І. Методичні рекомендації до практичних занять і виконання самостійної роботи з навчальної дисципліни «Актуальні проблеми та методологія досліджень у спеціальній та інклюзивній освіті» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності А6 Спеціальна освіта (Логопедія): Одеса, Університет Ушинського, 2026. 51 с.

Рецензенти:

Литовченко С. В. – доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу освіти дітей з порушеннями сенсорного розвитку, Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України

Булгакова О. Ю. – доктор психологічних наук, професор, декан факультету дошкільної педагогіки та психології ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Методичні рекомендації розроблено для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності А6 Спеціальна освіта (Логопедія).

Подано анотацію дисципліни, плани практичних занять, завдання для самостійної роботи, рекомендовану літературу, вимоги до знань і вмінь здобувачів, набутих у процесі вивчення дисципліни.

ЗМІСТ

Опис навчальної дисципліни.....	4
Анотація навчальної дисципліни.....	5
Плани практичних та самостійних занять.....	7
Критерії оцінювання.....	45
Рекомендована література.....	51

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, ОПП, спеціальність, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів - 4	Галузь знань А Освіта	Статус дисципліни: Обов'язкова	
	Освітньо-професійна програма: Спеціальна освіта (Логопедія)	Мова навчання: українська	
Змістових модулів – 2	Спеціальність: А6 Спеціальна освіта	<u>1-й</u>	<u>1-й</u>
Індивідуальне навчально-дослідне завдання - тези		Семестр	
Загальна кількість годин – 120	Рівень вищої освіти: другий (магістерський)	1-й	1-й
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 самостійної роботи студента – 6	Рівень вищої освіти: другий (магістерський)	12 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		24 год.	6 год.
		Самостійна робота	
		64 год.	88 год.
		Індивідуальні завдання:	
20 год.	20 год.		
		Вид контролю: залік	

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 33 % / 67 %

для заочної форми навчання – 10% / 90%

АНОТАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Навчальна дисципліна «Актуальні проблеми та методологія досліджень у спеціальній та інклюзивній освіті» є основним компонентом у підготовці здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності А6 Спеціальна освіта (Логопедія).

Систематизація теоретичних і практичних знань з освітньої програми означеного курсу проводиться у формі лекцій, практичних занять, а також під час самостійної та індивідуальної роботи студентів. На лекційних заняттях викладаються теоретико-методологічні засади, принципів та дискусійні питання з актуальних проблеми та методології досліджень у спеціальній та інклюзивній освіті з включенням новітніх матеріалів, що забезпечує творчу роботу студентів спільно з викладачем.

Мета навчальної дисципліни «Актуальні проблеми та методологія досліджень у спеціальній та інклюзивній освіті»: є формування у здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти знань і вмінь, необхідних для вирішення завдань, пов'язаних з проблеми спеціальної та інклюзивної освіти, а також з плануванням і проведенням наукових досліджень у спеціальній освіті та втіленням їх результатів. Ознайомити здобувачів освіти з методологією та практикою вивчення структури дефекту дітей з психофізичними порушеннями та надання їм допомоги в системі корекційно-педагогічної роботи в умовах спеціальних та інклюзивних закладів освіти.

Дозвіл на використання ШІ: здобувачам вищої освіти дозволено використання генеративних інструментів штучного інтелекту (ШІ) для виконання письмових робіт, наукових досліджень та інших завдань. Однак робота повинна містити оригінальні висновки, аналіз та критичне осмислення.

Можливість перезарахування результатів навчання, отриманих у неформальній освіті. Мета: Ця можливість надається для сприяння індивідуальним освітнім траєкторіям, визнання попереднього досвіду та досягнень здобувачів, а також для оптимізації їхнього навчального навантаження.

Очікувані результати навчання дисципліни:

знати:

- теоретико-практичні основи корекційної спрямованості в спеціальних та інклюзивних закладах освіти; основні завдання, форми, методи, засоби, методичне забезпечення навчально-виховного та корекційного впливу на дітей з особливими освітніми потребами різних вікових груп; напрямки педагогічної діагностики особистості,
- сутність та особливості організації і проведення корекційно-виховної роботи в спеціальному та інклюзивному закладі;
- систему закладів для дітей з особливими потребами різних відомств; структуру професійної діяльності спеціального педагога спеціальних та інклюзивних закладів.

- отриманні знань в області методології наукового пізнання необхідних для написання наукової кваліфікаційної (магістерської) роботи;
- отриманні знань про організацію наукових досліджень, написання та оформлення наукових статей, про порядок захисту магістерської роботи;
- розвиток особистості майбутнього науковця, формування компетенцій, що сприяють самореалізації в науково-дослідній діяльності у галузі спеціальної освіти.

уміти:

- аналізувати і доводити основні етапи організації роботи педагогічного персоналу класу/групи;
- використовувати дані клінічних, психолого-педагогічних дослідження при роботі з дітьми з особливими освітніми потребами; планувати роботу педагогічного персоналу класу/групи, особливостей його взаємозв'язку з батьками та дітьми;
- професійно поводити себе згідно до структури професійної діяльності спеціального педагога;
- аналізувати програму спеціального та інклюзивного закладу за усіма напрямками;
- впроваджувати сучасні технології у навчально-виховний процес спеціального та інклюзивного закладу.
- орієнтуватись у пошуку необхідної наукової та навчально-методичної літератури з актуальних проблем спеціальної педагогіки та психології;
- критично аналізувати літературні дані та фактичний матеріал, рецензувати наукову інформацію;
- обґрунтовувати, розробляти програму, формулювати тему, мету, задачі, об'єкт і предмет наукового дослідження;
- застосовувати методи емпіричного та теоретичного рівнів наукового дослідження та готувати дані до обробки, здійснювати аналіз та інтерпретацію одержаних даних;
- самостійно готувати матеріали до виступу на семінарі, науковому гуртку, науковій конференції.

Здобувачі, які використовують ШІ для допомоги у виконанні завдань, зобов'язані:

- у передмові зазначити факт використання ШІ у роботі.
- пояснити як саме ШІ допоміг у створенні тексту (генерація ідей, перевірка фактів, формулювання висновків).
- пояснити, які частини тексту були створені за допомогою ШІ і в яких аспектах внесені власні корективи.

Процедура визнання результатів навчання, отриманих у неформальній освіті Перезарахуванню підлягають лише ті результати навчання (знання, вміння), які відповідають програмним результатам навчання або змісту навчальних тем дисципліни «Адаптивне фізичне виховання і спорт».

ОПАНОВУЮЧИ ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ЗДОБУВАЧ ПОВИНЕН ДОТРИМУВАТИСЯ ПРИНЦИПІВ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ:

- сумлінно, вчасно й самостійно (крім випадків, які передбачають групову роботу) виконувати навчальні завдання, завдання проміжного та підсумкового контролю;
- бути присутнім на всіх навчальних заняттях, окрім випадків, викликаних поважними причинами;
- ефективно використовувати час на навчальних заняттях для досягнення навчальних цілей, не марнуючи його на зайві речі;
- сумлінно виконувати завдання з самостійної роботи, користуватися інформацією з надійно перевірених джерел, опрацьовувати запропоновані та додаткові літературні джерела та Інтернет-ресурси.

ПЛАНІ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Змістовий модуль 1. Загальні питання проблеми порушень розвитку.

Тема 1. Теоретико-методологічні основи порушень розвитку

Практичне заняття № 1 2 години

Питання для обговорення:

1. Предмет і завдання курсу. Актуальність даної проблематики.
2. Теоретико-методологічні основи вчення о складній структурі аномального розвитку. Сучасні уявлення сутності складного дефекту. Поняття об ускладненому порушенні розвитку. Проблема диференційної діагностики дітей з особливими освітніми потребами.
3. Діти з особливими освітніми потребами. Діти з порушеним слухом і зниженим інтелектом Діти з порушеннями зору та інтелекту. Діти з порушеннями опорно-рухового апарату та інтелекту. Діти з комплексними порушеннями, що поєднують сенсорні, опорно-рухового, інтелектуальні порушення і мовленнєві порушення. Порушення мовлення первинного характеру.

Короткі теоретичні відомості.

1. Предмет і завдання курсу. Курс «Теоретико-методологічні основи порушень розвитку» вивчає закономірності психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, причини виникнення порушень розвитку, їх структуру, особливості навчання, виховання та соціалізації таких дітей. Предметом курсу є особливості розвитку осіб із різними порушеннями психофізичного розвитку та шляхи надання їм психолого-педагогічної допомоги.

Основними завданнями є:

- вивчення закономірностей нормального та аномального розвитку;
- ознайомлення з класифікаціями порушень розвитку;

- формування знань про механізми виникнення складних порушень;
- вивчення методів діагностики дітей з особливими освітніми потребами;
- визначення шляхів корекційно-розвиткової роботи;
- підготовка фахівців до роботи в умовах інклюзивного та спеціального навчання.

Актуальність проблематики

У сучасному суспільстві спостерігається зростання кількості дітей, які мають різні порушення психофізичного розвитку. Розвиток інклюзивної освіти вимагає від педагогів, психологів та інших спеціалістів глибоких знань про особливості таких дітей. Особливого значення набуває проблема своєчасного виявлення порушень розвитку, організації ранньої допомоги та створення умов для повноцінної соціалізації й інтеграції дітей у суспільство.

2. Теоретико-методологічні основи вчення про складну структуру аномального розвитку. Теоретичне підґрунтя сучасної спеціальної педагогіки значною мірою базується на працях Лев Виготський, який розробив вчення про складну структуру дефекту. Вчений довів, що будь-яке порушення розвитку має не лише первинний дефект, а й вторинні та третинні відхилення.

Первинний дефект

Безпосередньо пов'язаний з органічним ураженням або функціональним порушенням певної системи організму (слухової, зорової, нервової тощо).

Вторинні порушення

Виникають у процесі розвитку дитини під впливом первинного дефекту. Наприклад, у дитини з порушенням слуху можуть виникати мовленнєві труднощі.

Третинні порушення

Пов'язані із соціальними наслідками дефекту: труднощами спілкування, навчання, формування особистості.

Таким чином, структура аномального розвитку є багаторівневою і потребує комплексного підходу до діагностики та корекції.

Сучасні уявлення про сутність складного дефекту

Складний дефект (комплексне порушення розвитку) — це поєднання двох або більше первинних порушень у однієї дитини, кожне з яких має самостійний характер і негативно впливає на розвиток.

Прикладами складних порушень є:

- порушення слуху та інтелекту;
- порушення зору та інтелекту;
- порушення опорно-рухового апарату та інтелекту;
- сліпоглухота;
- поєднання мовленнєвих, сенсорних та рухових порушень.

У таких випадках вплив окремих дефектів не просто додається, а взаємно посилюється, створюючи нову якісну структуру розвитку.

Поняття про ускладнене порушення розвитку

Ускладнене порушення розвитку характеризується наявністю основного (первинного) дефекту та додаткових порушень, які не є самостійними, але істотно впливають на розвиток дитини.

Наприклад:

- дитина з інтелектуальними порушеннями може мати виражені мовленнєві розлади;
- дитина з порушенням слуху може мати труднощі емоційно-вольової сфери;
- дитина з ДЦП може мати порушення мовлення та пізнавальної діяльності.

На відміну від складного дефекту, при ускладненому порушенні додаткові відхилення є наслідком основного порушення.

3. Проблема диференційної діагностики дітей з особливими освітніми потребами

Диференційна діагностика спрямована на точне визначення характеру порушення та відмежування його від інших схожих станів.

Основні завдання діагностики:

- визначення структури порушення;
- виявлення первинних і вторинних відхилень;
- оцінка рівня психічного розвитку;
- визначення освітніх потреб дитини;
- розроблення індивідуальної програми розвитку.

Сучасна діагностика має комплексний характер і передбачає участь лікарів, психологів, логопедів, дефектологів, педагогів та батьків.

Діти з особливими освітніми потребами

Діти з особливими освітніми потребами — це особи, які потребують додаткової постійної або тимчасової підтримки в освітньому процесі для реалізації свого права на освіту та повноцінний розвиток.

До цієї категорії належать діти з:

- порушеннями слуху;
- порушеннями зору;
- інтелектуальними порушеннями;
- порушеннями опорно-рухового апарату;
- розладами аутистичного спектра;
- тяжкими порушеннями мовлення;
- комплексними порушеннями розвитку.

Діти з порушенням слухом і зниженим інтелектом

Поєднання порушення слуху та інтелектуальної недостатності значно ускладнює розвиток мовлення, пізнавальної діяльності та комунікації.

Особливості:

- уповільнений психічний розвиток;
- труднощі засвоєння навчального матеріалу;
- обмежений словниковий запас;
- низький рівень узагальнення та абстрактного мислення;
- потреба у спеціальних методах навчання.

Діти з порушеннями зору та інтелекту

У дітей із поєднаними порушеннями зору та інтелекту обмежуються можливості пізнання навколишнього світу через зоровий аналізатор.

Особливості:

- труднощі формування уявлень про предмети та явища;
- недостатній розвиток просторових уявлень;
- обмеження самостійності;
- уповільнений розвиток пізнавальних процесів.

Корекційна робота спрямовується на розвиток дотику, слухового сприймання та практичної діяльності.

Діти з порушеннями опорно-рухового апарату та інтелекту

Найчастіше такі порушення спостерігаються при дитячому церебральному паралічі.

Особливості:

- порушення координації рухів;
- труднощі самообслуговування;
- обмеження навчальної діяльності;
- зниження темпу засвоєння знань;
- порушення уваги та пам'яті.

Навчання таких дітей передбачає використання спеціальних технічних засобів та адаптованих освітніх програм.

Діти з комплексними порушеннями розвитку

Комплексні порушення розвитку являють собою поєднання двох або більше первинних порушень.

До них належать:

- сліпоглухота;
- поєднання сенсорних і рухових порушень;
- поєднання інтелектуальних та мовленнєвих порушень;
- множинні порушення психофізичного розвитку.

Для таких дітей необхідна індивідуалізована система навчання та комплексний психолого-педагогічний супровід.

Порушення мовлення первинного характеру

Первинні мовленнєві порушення виникають внаслідок недорозвитку або ураження мовленнєвих механізмів за відносно збереженого слуху та інтелекту.

До них належать:

- дислалія;
- дизартрія;
- ринолалія;
- алалія;
- афазія;
- заїкання;
- загальне недорозвинення мовлення.

Такі порушення негативно впливають на комунікативну діяльність, навчання та соціалізацію дитини, тому потребують своєчасної логопедичної допомоги.

Висновок. Сучасне розуміння порушень розвитку базується на визнанні складної структури дефекту та необхідності комплексного підходу до

діагностики й корекції. Ефективна допомога дітям з особливими освітніми потребами можлива лише за умови раннього виявлення порушень, міждисциплінарної взаємодії фахівців та створення інклюзивного освітнього середовища.

Завдання для самостійної роботи

1. Надайте теоретико-методологічні основи вчення о складній структурі аномального розвитку.
2. Охарактеризуйте дітей з особливими освітніми потребами; дітей з порушеним слухом і зниженим інтелектом; дітей з порушеннями зору та інтелекту; дітей з порушеннями опорно-рухового апарату та інтелекту; дітей з комплексними порушеннями, що поєднують сенсорні, опорно-рухового, інтелектуальні порушення і мовленнєві порушення.

Рекомендована література: Основна література [1], [2], [4], [5]

Допоміжна [1], [2], [4], [5], [7], [8]

Тема 2. Система корекційно-педагогічної допомоги дітям з особливими освітніми потребами

Практичне заняття № 2 2 години

Питання для обговорення:

1. Актуальність проблеми комплексної допомоги дітям з особливими освітніми потребами.
2. Основні положення побудови методики корекційно-педагогічної допомоги дітям з особливими освітніми потребами.

Короткі теоретичні відомості

1. Актуальність проблеми комплексної допомоги дітям з особливими освітніми потребами.

На сучасному етапі розвитку освіти одним із пріоритетних напрямів державної політики є забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх дітей незалежно від особливостей їхнього психофізичного розвитку. Зростання кількості дітей з особливими освітніми потребами, активне впровадження інклюзивної освіти та необхідність створення умов для їхньої успішної соціалізації обумовлюють актуальність організації комплексної корекційно-педагогічної допомоги.

Діти з особливими освітніми потребами мають різноманітні труднощі у фізичному, психічному, мовленнєвому, емоційному та соціальному розвитку. Наявність порушень може негативно впливати на формування пізнавальної діяльності, комунікативних навичок, емоційно-вольової сфери та особистості загалом. Тому своєчасна корекційно-педагогічна допомога є необхідною умовою максимальної реалізації потенційних можливостей дитини.

Комплексна допомога передбачає узгоджену діяльність різних фахівців: педагогів, спеціальних педагогів, логопедів, психологів, медичних працівників та батьків. Такий підхід забезпечує всебічне вивчення особливостей розвитку

дитини, визначення її освітніх потреб та створення індивідуальної програми супроводу.

Особливо важливим є раннє виявлення порушень розвитку та надання ранньої корекційної допомоги. Наукові дослідження доводять, що своєчасно розпочата корекційно-розвиткова робота сприяє попередженню вторинних відхилень, покращенню адаптаційних можливостей дитини та підвищенню ефективності її подальшого навчання.

В умовах інклюзивної освіти комплексна допомога виступає важливим механізмом забезпечення успішного навчання дітей з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти. Вона спрямована не лише на подолання наявних труднощів, а й на розвиток сильних сторін особистості, формування самостійності та активної життєвої позиції.

Основні положення побудови методики корекційно-педагогічної допомоги дітям з особливими освітніми потребами

Корекційно-педагогічна допомога являє собою цілісну систему психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових та реабілітаційних заходів, спрямованих на компенсацію порушених функцій, розвиток особистості дитини та її успішну інтеграцію в суспільство.

Побудова методики корекційно-педагогічної допомоги ґрунтується на низці наукових принципів.

Принцип комплексності

Передбачає всебічне вивчення дитини та залучення до роботи спеціалістів різного профілю. Корекційний вплив здійснюється одночасно на різні сторони розвитку: пізнавальну діяльність, мовлення, моторну сферу, емоційно-вольову сферу та соціальну поведінку.

Принцип раннього втручання

Чим раніше виявлено порушення розвитку та розпочато корекційну роботу, тим вищими є можливості компенсації наявних порушень та попередження вторинних відхилень.

Принцип індивідуального підходу

Кожна дитина має унікальні особливості розвитку, тому зміст, методи та форми корекційної роботи добираються з урахуванням її можливостей, потреб, інтересів та рівня розвитку.

Принцип диференційованого підходу

Корекційна робота організовується відповідно до характеру, структури та ступеня вираженості порушення. Для різних категорій дітей застосовуються спеціальні методики, адаптовані до їхніх освітніх потреб.

Принцип діяльнісного підходу

Розвиток дитини відбувається через активну діяльність. Тому навчання та корекція здійснюються у процесі гри, навчальної діяльності, спілкування, праці та творчості.

Принцип системності

Корекційно-педагогічна робота має бути послідовною, безперервною та взаємопов'язаною на всіх етапах розвитку дитини.

Принцип соціальної спрямованості

Корекційна допомога повинна сприяти підготовці дитини до самостійного життя, розвитку соціальних навичок, формуванню здатності до взаємодії з оточенням та інтеграції в суспільство.

Принцип єдності навчання, виховання та розвитку

Освітній процес має забезпечувати не лише засвоєння знань і навичок, а й формування особистісних якостей, моральних цінностей, емоційної зрілості та соціальної компетентності.

2. Основні напрями корекційно-педагогічної допомоги

Діагностичний напрям

Передбачає:

- вивчення особливостей психофізичного розвитку дитини;
- визначення структури порушення;
- оцінювання рівня актуального та потенційного розвитку;
- розроблення індивідуальної програми розвитку.

Корекційно-розвитковий напрям

Спрямований на:

- корекцію порушених функцій;
- розвиток мовлення;
- формування пізнавальних процесів;
- розвиток дрібної та загальної моторики;
- розвиток комунікативних навичок.

Освітній напрям

Передбачає:

- адаптацію змісту навчання;
- використання спеціальних методів і засобів навчання;
- створення доступного освітнього середовища;
- забезпечення академічного розвитку дитини.

Психологічний супровід

Включає:

- розвиток емоційної сфери;
- формування позитивної самооцінки;
- профілактику поведінкових труднощів;
- психологічну підтримку сім'ї.

Соціально-реабілітаційний напрям

Спрямований на:

- формування навичок самообслуговування;
- розвиток соціальної компетентності;
- професійну орієнтацію;
- підготовку до самостійного життя.

Роль міждисциплінарної команди фахівців

Ефективність корекційно-педагогічної допомоги значною мірою залежить від взаємодії міждисциплінарної команди, до складу якої можуть входити:

- вчитель;
- асистент вчителя;
- спеціальний педагог;

- логопед;
- практичний психолог;
- соціальний педагог;
- реабілітолог;
- медичні працівники;
- батьки дитини.

Спільна діяльність фахівців дозволяє забезпечити цілісний підхід до розвитку дитини та створити оптимальні умови для реалізації її потенційних можливостей.

Висновок. Система корекційно-педагогічної допомоги дітям з особливими освітніми потребами є важливою складовою сучасної спеціальної та інклюзивної освіти. Її основною метою є забезпечення гармонійного розвитку дитини, компенсація порушених функцій, формування життєво необхідних компетентностей та створення умов для успішної соціальної інтеграції. Ефективність допомоги визначається своєчасністю її надання, комплексністю, індивідуалізацією та тісною співпрацею всіх учасників освітнього процесу.

Завдання для самостійної роботи

1. Розкрити актуальність проблеми комплексної допомоги дітям з особливими освітніми потребами.
2. Надати Основні положення побудови методики корекційно-педагогічної допомоги дітям з особливими освітніми потребами.

Рекомендована література: Основна література [1], [2], [4], [5], [6]
Допоміжна [1], [2], [4], [7], [8], [10], [12]

Тема 3. Інклюзивна освіта як соціальна модель.

Практичне заняття № 3 4 години

Питання для обговорення:

1. Принципи інклюзивної освіти. Інтегрована та інклюзивна освіта в різних країнах світу. Міжнародна політика та законодавча база інклюзивної освіти. Організація інклюзивної освіти в Україні. Мета і завдання інклюзивної освіти. Умови ефективності інклюзивної освіти. Порядок організації інклюзивних закладів.
2. Психолого-педагогічний супровід дітей в інклюзивному закладі. Завдання психолого-педагогічного супроводу. Програма психолого-педагогічного супроводу. Роль учасників команди психолого-педагогічного супроводу. Індивідуальний підхід у навчанні й вихованні дітей з особливостями психофізичного розвитку.

Короткі теоретичні відомості

1. Сутність інклюзивної освіти

Інклюзивна освіта є сучасною соціальною моделлю організації освітнього процесу, яка передбачає забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх дітей незалежно від стану здоров'я, особливостей психофізичного розвитку, соціального статусу, національності чи інших відмінностей.

Основною ідеєю інклюзії є визнання цінності кожної людини та її права на навчання у звичайному освітньому середовищі разом з однолітками.

На відміну від медичної моделі, яка зосереджується на вадах і порушеннях розвитку, соціальна модель розглядає труднощі дитини як результат бар'єрів, що існують у суспільстві та освітньому середовищі. Тому головним завданням інклюзивної освіти є усунення цих бар'єрів та створення умов для повноцінної участі кожної дитини в освітньому процесі.

Принципи інклюзивної освіти

Інклюзивна освіта ґрунтується на таких принципах:

Принцип рівності прав і можливостей

Усі діти мають однакове право на здобуття освіти незалежно від особливостей розвитку.

Принцип недискримінації

Жодна дитина не може бути обмежена в доступі до освіти через наявність порушень розвитку або інших індивідуальних особливостей.

Принцип доступності

Освітнє середовище повинно бути фізично, інформаційно та психологічно доступним для всіх учасників освітнього процесу.

Принцип індивідуалізації навчання

Освітній процес організовується з урахуванням особливостей розвитку, можливостей та потреб кожної дитини.

Принцип партнерства

Ефективність інклюзивної освіти забезпечується співпрацею педагогів, батьків, фахівців супроводу та самої дитини.

Принцип соціальної інтеграції

Інклюзія спрямована на формування толерантного суспільства та підготовку дітей до повноцінного життя в соціумі.

Інтегрована та інклюзивна освіта в різних країнах світу

Розвиток інклюзивної освіти у світі пройшов кілька етапів: від ізоляції дітей з порушеннями розвитку у спеціальних закладах до їх інтеграції та повноцінного включення в загальноосвітній простір.

Інтегрована освіта

Інтеграція передбачає залучення дітей з особливими освітніми потребами до навчання у звичайних закладах освіти за умови їхньої адаптації до існуючої системи.

Інклюзивна освіта

Інклюзія передбачає адаптацію самої освітньої системи до потреб кожної дитини.

Найбільшого розвитку інклюзивна освіта набула в:

- Канаді;
- США;
- Великій Британії;
- Швеції;
- Норвегії;
- Фінляндії.

У цих країнах створено систему підтримки дітей з особливими освітніми потребами, працюють міждисциплінарні команди супроводу, широко застосовуються індивідуальні освітні програми та спеціальні засоби навчання.

Міжнародна політика та законодавча база інклюзивної освіти

Міжнародна спільнота розглядає право на освіту як одне з фундаментальних прав людини.

Основними міжнародними документами є:

- Організація Об'єднаних Націй та її документи щодо прав людини;
- Загальна декларація прав людини;
- Конвенція про права дитини;
- Саламанкська декларація;
- Конвенція про права осіб з інвалідністю.

Ці документи визначають право дітей з особливими освітніми потребами на навчання у звичайних освітніх закладах та зобов'язують держави створювати умови для реалізації цього права.

Організація інклюзивної освіти в Україні

В Україні інклюзивна освіта є одним із пріоритетних напрямів освітньої політики держави.

Нормативно-правову основу становлять:

- Конституція України;
- Закон України «Про освіту»;
- Закон України «Про повну загальну середню освіту»;
- Закон України «Про дошкільну освіту»;
- нормативні акти щодо організації інклюзивного навчання;
- діяльність інклюзивно-ресурсних центрів.

Інклюзивно-ресурсні центри забезпечують проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини, визначення її особливих освітніх потреб та надання рекомендацій щодо організації навчання.

Мета інклюзивної освіти

Забезпечення рівного доступу до якісної освіти, всебічного розвитку, соціалізації та самореалізації дітей з особливими освітніми потребами.

Основні завдання

- забезпечення права на освіту;
- створення безбар'єрного освітнього середовища;
- розвиток пізнавальної діяльності та особистості дитини;
- формування навичок соціальної взаємодії;
- попередження соціальної ізоляції;
- підготовка до самостійного життя;
- формування толерантного ставлення до різноманітності.

Умови ефективності інклюзивної освіти

Для успішного функціонування інклюзивного навчання необхідні такі умови:

- позитивне ставлення суспільства до інклюзії;
- доступне освітнє середовище;
- належне матеріально-технічне забезпечення;
- підготовка педагогічних кадрів;

- міждисциплінарна взаємодія фахівців;
- активна участь батьків;
- індивідуалізація освітнього процесу;
- систематичний психолого-педагогічний супровід.

Порядок організації інклюзивних закладів освіти

Організація інклюзивного навчання передбачає:

1. Звернення батьків до закладу освіти.
2. Проведення комплексної оцінки розвитку дитини.
3. Визначення особливих освітніх потреб.
4. Створення команди психолого-педагогічного супроводу.
5. Розроблення індивідуальної програми розвитку (ІПР).
6. Забезпечення необхідних психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг.
7. Моніторинг результатів навчання і розвитку дитини.

2. Психолого-педагогічний супровід дітей в інклюзивному закладі

Психолого-педагогічний супровід — це система узгоджених дій фахівців, спрямованих на створення умов для успішного навчання, розвитку та соціалізації дитини з особливими освітніми потребами.

Завдання психолого-педагогічного супроводу

Основними завданнями супроводу є:

- виявлення освітніх потреб дитини;
- створення сприятливого освітнього середовища;
- адаптація та модифікація навчальних матеріалів;
- розвиток пізнавальних процесів;
- корекція порушених функцій;
- соціальна адаптація;
- психологічна підтримка сім'ї;
- моніторинг розвитку дитини.

Програма психолого-педагогічного супроводу

Програма супроводу містить:

- відомості про особливості розвитку дитини;
- визначення освітніх потреб;
- конкретні цілі та завдання;
- перелік корекційно-розвиткових послуг;
- адаптації та модифікації навчального процесу;
- критерії оцінювання результатів;
- рекомендації для педагогів та батьків.

Основним документом, що регламентує супровід, є індивідуальна програма розвитку (ІПР).

Роль учасників команди психолого-педагогічного супроводу

Керівник закладу освіти

Організовує діяльність команди супроводу та створює необхідні умови для інклюзивного навчання.

Учитель. Планує та реалізує освітній процес відповідно до потреб дитини.

Асистент учителя. Надає допомогу в організації навчальної діяльності та адаптації освітнього середовища.

Практичний психолог. Здійснює психологічну діагностику, корекцію та консультування.

Спеціальний педагог. Проводить корекційно-розвиткові заняття та допомагає в адаптації освітніх програм.

Логопед. Забезпечує корекцію мовленнєвих порушень.

Батьки. Беруть активну участь у плануванні та реалізації індивідуальної програми розвитку дитини.

Індивідуальний підхід у навчанні й вихованні дітей з особливостями психофізичного розвитку

Індивідуальний підхід є одним із провідних принципів інклюзивної освіти. Він передбачає врахування індивідуальних особливостей, можливостей, інтересів, темпу навчання та освітніх потреб кожної дитини.

Реалізація індивідуального підходу здійснюється шляхом:

- розроблення індивідуальної програми розвитку;
- адаптації змісту навчання;
- використання спеціальних методів і технологій навчання;
- добору оптимального темпу роботи;
- створення ситуацій успіху;
- застосування диференційованих завдань;
- забезпечення індивідуальної підтримки під час навчання.

Висновок. Інклюзивна освіта є важливою складовою сучасного демократичного суспільства, що забезпечує рівні можливості для всіх дітей. Її ефективність залежить від створення безбар'єрного освітнього середовища, якісного психолого-педагогічного супроводу, професійної взаємодії фахівців і реалізації індивідуального підходу до кожної дитини. Інклюзивне навчання сприяє не лише розвитку дітей з особливими освітніми потребами, а й формуванню гуманістичних цінностей та толерантності в суспільстві.

Завдання для самостійної роботи

1. Розкрити принципи інклюзивної освіти.
2. Міжнародна політика та законодавча база інклюзивної освіти.
3. Психолого-педагогічний супровід дітей в інклюзивному закладі.

Рекомендована література: Основна література [1], [2], [4], [5]

Допоміжна [1], [2], [4], [7], [9], [12]

Тема 4. Реалізація корекційно-розвиткового компоненту інклюзивного навчання.

Практичне заняття № 4 2 години

Питання для обговорення:

1. Сутність корекційно-розвиткового компоненту освіти дітей з особливостями психофізичного розвитку.

2. Шляхи реалізації корекційно-розвиткового компоненту. Сутність та завдання оцінювання навчальних досягнень учнів з порушеннями психофізичного розвитку.
3. Навчально-методичне забезпечення інклюзивної освіти.

Короткі теоретичні відомості.

1. Сутність корекційно-розвиткового компоненту освіти дітей з особливостями психофізичного розвитку

Корекційно-розвитковий компонент є невід'ємною складовою інклюзивної освіти та спрямований на подолання або послаблення порушень психофізичного розвитку, розвиток збережених функцій, формування життєвих компетентностей і забезпечення максимально можливої соціальної адаптації дитини. Його зміст визначається особливими освітніми потребами учнів та реалізується через систему спеціально організованих корекційно-розвиткових занять і педагогічних заходів.

Основною метою корекційно-розвиткового компоненту є створення умов для повноцінного розвитку особистості дитини, компенсації порушених функцій та забезпечення успішного засвоєння освітньої програми. На відміну від загальноосвітнього компоненту, який спрямований на формування знань, умінь і навичок, корекційно-розвитковий компонент орієнтований на розвиток психічних процесів, мовлення, сенсорної сфери, моторики, комунікативних здібностей та соціальної компетентності.

Корекційно-розвиткова робота базується на принципах індивідуалізації, системності, комплексності, доступності, безперервності та діяльнісного підходу. Вона здійснюється з урахуванням структури порушення, вікових особливостей та потенційних можливостей кожної дитини.

Основні завдання корекційно-розвиткового компоненту

До основних завдань належать:

- корекція та компенсація порушених функцій;
- розвиток пізнавальної діяльності;
- формування та розвиток мовлення;
- розвиток уваги, пам'яті, мислення і сприймання;
- розвиток дрібної та загальної моторики;
- формування навичок спілкування;
- розвиток емоційно-вольової сфери;
- соціальна адаптація та інтеграція дитини;
- формування навичок самообслуговування та самостійності;
- підготовка до подальшого навчання і професійного самовизначення.

2. Шляхи реалізації корекційно-розвиткового компоненту

Реалізація корекційно-розвиткового компоненту здійснюється через різні форми та методи роботи.

Корекційно-розвиткові заняття

Спеціальні заняття проводяться відповідно до індивідуальної програми розвитку та рекомендацій фахівців. Вони можуть бути індивідуальними або груповими.

Основними напрямками таких занять є:

- розвиток мовлення;
- розвиток сенсорних процесів;
- розвиток психомоторики;
- соціально-побутове орієнтування;
- розвиток емоційної сфери;
- формування комунікативних навичок.

Адаптація освітнього процесу

Передбачає:

- адаптацію змісту навчального матеріалу;
- зміну темпу виконання завдань;
- використання спеціальних методів навчання;
- застосування альтернативних засобів комунікації;
- організацію додаткової підтримки під час навчання.

Використання спеціальних педагогічних технологій

Для дітей з особливими освітніми потребами застосовуються:

- корекційно-розвиткові технології;
- ігрові технології;
- арттерапевтичні методики;
- інформаційно-комунікаційні технології;
- технології розвитку життєвих компетентностей.

Робота міждисциплінарної команди супроводу

У реалізації корекційно-розвиткового компоненту беруть участь:

- учитель;
- асистент учителя;
- практичний психолог;
- логопед;
- спеціальний педагог;
- реабілітолог;
- соціальний педагог;
- батьки дитини.

Спільна діяльність фахівців забезпечує комплексний вплив на розвиток дитини та узгодженість корекційних заходів.

Сутність та завдання оцінювання навчальних досягнень учнів з порушеннями психофізичного розвитку

Оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами є важливою складовою освітнього процесу. Воно спрямоване не лише на визначення рівня засвоєння знань, а й на відстеження динаміки розвитку дитини та ефективності корекційно-розвиткової роботи.

Основною метою оцінювання є підтримка особистісного розвитку учня та створення умов для його успішного навчання.

Завдання оцінювання:

- визначення рівня навчальних досягнень;
- виявлення труднощів у навчанні;
- оцінка динаміки розвитку;

- коригування індивідуальної програми розвитку;
- стимулювання навчальної мотивації;
- забезпечення зворотного зв'язку між учнем, педагогом і батьками.

Принципи оцінювання навчальних досягнень

Індивідуальний підхід

Результати оцінюються з урахуванням особливостей розвитку конкретної дитини.

Об'єктивність. Оцінювання повинно відображати реальні досягнення учня та бути максимально неупередженим.

Позитивна спрямованість. Особлива увага приділяється успіхам дитини та позитивній динаміці її розвитку.

Диференційованість. Критерії оцінювання можуть адаптуватися відповідно до індивідуальних освітніх потреб учня.

Систематичність. Оцінювання здійснюється постійно протягом усього освітнього процесу.

Форми оцінювання в інклюзивному навчанні

У роботі з учнями, які мають порушення психофізичного розвитку, використовуються:

Формувальне оцінювання

Спрямоване на підтримку навчання та розвитку дитини шляхом постійного надання рекомендацій і зворотного зв'язку.

Поточне оцінювання

Проводиться під час вивчення навчального матеріалу та дозволяє контролювати рівень його засвоєння.

Підсумкове оцінювання

Визначає результати навчання за певний період.

Портфоліо досягнень

Містить результати навчальної діяльності учня та демонструє його індивідуальний прогрес.

3. Навчально-методичне забезпечення інклюзивної освіти

Навчально-методичне забезпечення інклюзивної освіти являє собою систему програм, підручників, методичних матеріалів, спеціальних засобів навчання та дидактичних ресурсів, які забезпечують ефективну організацію освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами.

Основні складові навчально-методичного забезпечення

Освітні програми. Використовуються типові та адаптовані освітні програми, що враховують особливості розвитку дітей.

Індивідуальна програма розвитку (ІПР). Є основним документом, який визначає освітню траєкторію дитини, необхідні адаптації та корекційно-розвиткові послуги.

Підручники та навчальні посібники. Можуть адаптуватися відповідно до особливих освітніх потреб учнів.

Спеціальні технічні засоби

До них належать:

- слухові апарати;

- засоби альтернативної комунікації;
- тифлотехнічні засоби;
- комп'ютерні програми спеціального призначення;
- мультимедійні освітні ресурси.

Дидактичні матеріали

Використовуються картки, схеми, моделі, тактильні посібники, наочні матеріали та інші засоби, що полегшують сприйняття навчальної інформації.

Методичні рекомендації для педагогів

Містять поради щодо адаптації навчальних програм, організації уроків, оцінювання навчальних досягнень та взаємодії з учнями різних нозологічних груп.

Роль педагога в реалізації корекційно-розвиткового компоненту

Учитель є ключовою фігурою у впровадженні корекційно-розвиткового компоненту. Його діяльність передбачає:

- врахування особливих освітніх потреб учнів;
- адаптацію навчального матеріалу;
- створення сприятливого психологічного клімату;
- організацію співпраці між учнями;
- взаємодію з батьками та фахівцями супроводу;
- моніторинг індивідуального прогресу дитини.

Висновок. Корекційно-розвитковий компонент є важливою складовою інклюзивного навчання, що забезпечує всебічний розвиток дітей з особливостями психофізичного розвитку та створює умови для їх успішної соціалізації. Ефективність його реалізації залежить від комплексного підходу, індивідуалізації освітнього процесу, якісного оцінювання навчальних досягнень та належного навчально-методичного забезпечення. Взаємодія педагогів, фахівців супроводу та батьків сприяє максимальному розкриттю потенційних можливостей кожної дитини та її успішній інтеграції в суспільство.

Завдання для самостійної роботи

1. Розкрити сутність корекційно-розвиткового компоненту освіти дітей з особливостями психофізичного розвитку.
2. Надати шляхи реалізації корекційно-розвиткового компоненту.
3. Розкрити надання навчально-методичного забезпечення інклюзивної освіти.

**Рекомендована література: Основна література [1], [2], [4], [6], [7]
Допоміжна [1], [2], [4], [7], [10], [13]**

Змістовий модуль 2. Методологія досліджень та технології дослідницької діяльності

Тема 5. Методологія та методи наукового дослідження

Практичне заняття № 5 2 години

Питання для обговорення:

1. Наука як процес пізнання. Історія розвитку науки. Класифікація наук. Особливості наукового знання. Критерії науковості. Зв'язки науки з

філософією, релігією, мистецтвом, етикою. Структура наукового пізнання: факти, закономірності, теорії, наукові картини світу. Межі наукового методу. Теоретичний та емпіричний рівні наукового пізнання. Загальні моделі розвитку науки. Наукові революції.

2. Наукова методологія, методика, методи. Фундаментальна, або філософська методологія. Діалектика. Загальнонаукова методологія. Історичний підхід. Понятійний апарат конкретної галузі науки. Термінологічний принцип. Термінологічний аналіз і метод операціоналізації понять. Структурно-функціональний та системний підхід. Системно-діяльнісний підхід. Пізнавальний або когнітивний принцип. Наукове моделювання. Кількісно-якісні методи: наукометрія, бібліометрія, інформетрія.

Короткі теоретичні відомості.

1. Наука як процес пізнання

Наука є особливою формою суспільної свідомості та пізнавальної діяльності людини, спрямованою на отримання, систематизацію, перевірку та узагальнення об'єктивних знань про природу, суспільство і мислення. Вона виступає не лише сукупністю знань, а й процесом безперервного дослідження та відкриття нових закономірностей навколишнього світу.

Основною метою науки є отримання достовірних знань про дійсність, пояснення явищ і процесів, прогнозування їхнього розвитку та практичне використання результатів досліджень.

Наука виконує низку важливих функцій:

- пізнавальну;
- світоглядну;
- прогностичну;
- практичну;
- культурну;
- освітню.

Історія розвитку науки. Розвиток науки відбувався поступово та охоплює декілька історичних етапів.

Античний період. Зародження перших наукових знань у працях давньогрецьких мислителів, зокрема Арістотель, Платон, Евклід.

Середньовіччя. Наука розвивалася під значним впливом релігії та богослов'я. Водночас накопичувалися знання в галузях медицини, математики та астрономії.

Епоха Відродження. Відбувається становлення експериментального природознавства. Вагомий внесок зробили Миколай Коперник, Галілео Галілей, Леонардо да Вінчі.

Новий час. Формуються основи сучасної науки, розвиваються експериментальні методи дослідження. Важливе значення мали праці Ісаак Ньютон.

Сучасний етап. Характеризується швидким розвитком інформаційних технологій, міждисциплінарних досліджень, інтеграцією науки у всі сфери суспільного життя.

Класифікація наук. Залежно від об'єкта дослідження науки поділяють на:

Природничі науки

Вивчають явища природи:

- фізика;
- хімія;
- біологія;
- географія;
- астрономія.

Суспільні науки

Досліджують суспільство та соціальні процеси:

- соціологія;
- економіка;
- політологія;
- історія.

Гуманітарні науки

Вивчають людину та духовну культуру:

- філософія;
- педагогіка;
- психологія;
- мовознавство;
- культурологія.

Технічні науки

Спрямовані на створення та вдосконалення технічних систем і технологій.

Особливості наукового знання Наукове знання має такі характерні ознаки:

- об'єктивність;
- системність;
- доказовість;
- логічність;
- перевірюваність;
- узагальненість;
- відтворюваність результатів;
- прогностичність.

На відміну від буденного знання, наукові знання здобуваються за допомогою спеціальних методів дослідження та підлягають перевірці.

Критерії науковості До основних критеріїв наукового знання належать:

- об'єктивність;
- достовірність;
- логічна несуперечливість;
- емпірична перевірюваність;
- відтворюваність результатів;
- системність;
- можливість спростування (фальсифікації);

- практична значущість.

Зв'язки науки з філософією, релігією, мистецтвом та етикою

Наука і філософія. Філософія формує загальні світоглядні та методологічні засади наукового пізнання.

Наука і релігія. Релігія пояснює світ через віру та духовний досвід, а наука — через дослідження і докази.

Наука і мистецтво. Обидві форми пізнання спрямовані на осмислення дійсності, однак використовують різні способи відображення світу.

Наука і етика. Етика визначає моральні норми проведення наукових досліджень, особливо у сферах медицини, психології, біотехнологій та педагогіки.

Структура наукового пізнання. Наукове пізнання включає кілька взаємопов'язаних елементів.

Науковий факт. Об'єктивно зафіксоване явище або подія.

Закономірність. Стійкий та повторюваний зв'язок між явищами.

Наукова проблема. Питання, яке потребує наукового пояснення.

Гіпотеза. Науково обґрунтоване припущення щодо пояснення певного явища.

Теорія. Система узагальнених знань, яка пояснює закономірності розвитку певної сфери дійсності.

Наукова картина світу. Цілісна система наукових уявлень про світ на певному етапі розвитку науки.

Межі наукового методу. Наука здатна пояснювати лише ті явища, які можна спостерігати, вимірювати та перевіряти. Питання віри, моральних цінностей, сенсу життя або естетичних переживань не завжди можуть бути повністю досліджені науковими методами.

Тому науковий метод має свої межі застосування та не охоплює всі аспекти людського існування.

Теоретичний та емпіричний рівні наукового пізнання

Емпіричний рівень

Передбачає безпосереднє вивчення явищ шляхом:

- спостереження;
- експерименту;
- вимірювання;
- тестування;
- анкетування.

Результатом є отримання фактів та первинної інформації.

Теоретичний рівень

Пов'язаний з аналізом, узагальненням та поясненням отриманих фактів.

Основні методи:

- аналіз;
- синтез;
- абстрагування;
- узагальнення;
- моделювання;
- класифікація.

Результатом є створення концепцій, гіпотез і теорій.

Загальні моделі розвитку науки. Існують різні підходи до пояснення розвитку науки.

Кумулятивна модель. Розглядає розвиток науки як поступове накопичення знань.

Еволюційна модель. Передбачає послідовне вдосконалення наукових теорій.

Револьюційна модель. Пояснює розвиток науки через періодичну зміну наукових уявлень і парадигм.

Наукові революції. Наукова революція — це докорінна зміна фундаментальних наукових уявлень та принципів дослідження.

Прикладами є:

- перехід від геоцентричної до геліоцентричної системи світу;
- створення класичної механіки;
- виникнення еволюційного вчення;
- розвиток квантової фізики;
- інформаційна революція.

2. Наукова методологія, методика та методи

Методологія — це система принципів, підходів і способів організації наукового дослідження.

Методика визначає конкретні процедури та прийоми проведення дослідження.

Метод — це спосіб досягнення поставленої наукової мети.

Фундаментальна (філософська) методологія. Філософська методологія є найвищим рівнем методологічного знання та визначає загальні принципи наукового пізнання.

Її основу становлять:

- принцип розвитку;
- принцип взаємозв'язку явищ;
- принцип причинності;
- принцип об'єктивності.

Діалектика. Діалектика — це вчення про найзагальніші закономірності розвитку природи, суспільства і мислення.

Основні закони діалектики:

- єдність і боротьба протилежностей;
- перехід кількісних змін у якісні;
- заперечення заперечення.

Загальнонаукова методологія. Загальнонаукова методологія включає універсальні методи та принципи, що використовуються в різних галузях науки.

До них належать:

- системний підхід;
- структурно-функціональний аналіз;
- моделювання;
- історичний підхід;
- діяльнісний підхід.

Історичний підхід. Історичний підхід передбачає вивчення явищ у процесі їх виникнення, становлення та розвитку. Він дозволяє простежити еволюцію об'єкта дослідження та виявити закономірності його змін.

Понятійний апарат конкретної галузі науки. Кожна наука має власну систему понять і категорій, за допомогою яких описуються її об'єкти та явища. Для педагогіки такими поняттями є:

- навчання;
- виховання;
- освіта;
- розвиток;
- соціалізація;
- компетентність.

Термінологічний принцип передбачає точність використання наукових понять та однозначність їх трактування.

Термінологічний аналіз спрямований на з'ясування змісту основних понять дослідження.

Метод операціоналізації понять передбачає переведення теоретичних понять у систему конкретних показників, які можна спостерігати та вимірювати.

Структурно-функціональний та системний підхід. *Структурно-функціональний підхід* передбачає вивчення структури об'єкта та функцій його складових елементів.

Системний підхід розглядає об'єкт як цілісну систему взаємопов'язаних компонентів.

Основні принципи:

- цілісність;
- ієрархічність;
- взаємозв'язок елементів;
- розвиток системи.

Системно-діяльнісний підхід. Цей підхід поєднує системний аналіз і дослідження діяльності суб'єкта. Він широко використовується в педагогіці та психології для вивчення процесів навчання, розвитку та формування особистості.

Пізнавальний (когнітивний) принцип. Когнітивний принцип передбачає дослідження процесів сприймання, мислення, пам'яті, уваги та формування знань людиною.

Особливого значення цей підхід набув у сучасній педагогіці, психології та нейронауках.

Наукове моделювання. Моделювання — це метод дослідження, що полягає у створенні моделі об'єкта для вивчення його властивостей та закономірностей.

Види моделей:

- матеріальні;
- графічні;
- математичні;
- логічні;

- комп'ютерні.

Моделювання дозволяє прогнозувати результати та перевіряти гіпотези без безпосереднього втручання в реальні процеси.

Кількісно-якісні методи дослідження

Наукометрія. Наукометрія вивчає кількісні показники розвитку науки.

Основні показники:

- кількість публікацій;
- індекс цитування;
- індекс Гірша (h-index);
- імпакт-фактор наукових журналів.

Бібліометрія. Бібліометрія аналізує документи та наукові публікації за допомогою статистичних методів.

Інформетрія. Інформетрія досліджує закономірності створення, поширення та використання інформації в науковій діяльності.

Висновок. Методологія наукового дослідження є теоретичною основою наукового пізнання та визначає принципи, підходи і методи отримання нових знань. Сучасна наука ґрунтується на поєднанні емпіричних і теоретичних методів, використанні системного, діяльнісного, когнітивного та історичного підходів. Володіння методологією дослідження є необхідною умовою підготовки висококваліфікованого науковця та успішного проведення наукових досліджень у будь-якій галузі знань.

Завдання для самостійної роботи

1. Розкрити особливості наукового знання. Критерії науковості.
2. Охарактеризувати теоретичний та емпіричний рівні наукового пізнання.
3. Розкрити структурно-функціональний та системний підхід. Системно-діяльнісний підхід.

Рекомендована література: Основна література [1], [2], [5], [6]

Допоміжна [1], [2], [4], [13]

Тема 6. Використання методів наукового пізнання.

Практичне заняття № 6 4 години

Питання для обговорення:

1. Конкретно-наукова методологія. Загальноновизнані концепції. Первинні, вторинні та верифікаційні. Логіко-аналітичні, візуальні та експериментально-ігрові методи. Математичні методи.
2. Методи емпіричного дослідження: спостереження, порівняння, умовивід за аналогією, вимірювання, експеримент, лабораторні та польові експерименти, опитування, тестування, експертні оцінки, кореляційний та факторний аналізи, метод імплікаційних шкал, конвент-аналіз.
3. Методи емпіричного й теоретичного дослідження: абстрагування, аналіз і синтез, індукція та дедукція, моделювання. Емпіричний, елементарно-теоретичний та структурно-генетичний аналіз і синтез. Методи теоретичних

досліджень. Сходження від абстрактного до конкретного. Метод ідеалізації. Формалізація. Аксиоматичний метод.

Короткі теоретичні відомості.

1. Сутність методів наукового пізнання

Наукове пізнання здійснюється за допомогою спеціальних методів, які забезпечують отримання об'єктивних, достовірних та перевірених знань про явища і процеси навколишнього світу. Методи наукового пізнання являють собою систему прийомів, способів та процедур дослідження, що використовуються для розв'язання наукових проблем, перевірки гіпотез і побудови теорій.

Вибір методів залежить від мети, предмета, об'єкта дослідження та особливостей конкретної науки. У сучасних дослідженнях зазвичай використовується комплекс методів, що забезпечує всебічне вивчення об'єкта.

Конкретно-наукова методологія

Конкретно-наукова методологія є рівнем методологічного знання, який визначає принципи, підходи та методи дослідження в межах окремої науки або групи споріднених наук.

Вона спирається на:

- загальнонаукові принципи;
- категоріальний апарат конкретної науки;
- спеціальні методи дослідження;
- теоретичні концепції певної галузі знань.

Наприклад, у педагогіці використовуються методи педагогічного спостереження, педагогічного експерименту, аналізу навчальної документації та інші спеціальні методи.

Загальноновизнані концепції наукового дослідження. У науковому пізнанні широко застосовуються різні концепції отримання та перевірки знань.

Первинні методи забезпечують безпосереднє отримання наукової інформації від об'єкта дослідження.

До них належать:

- спостереження;
- експеримент;
- опитування;
- інтерв'ю;
- тестування;
- вимірювання.

Вторинні методи використовуються для аналізу вже наявної інформації.

До них належать:

- аналіз літератури;
- аналіз документів;
- контент-аналіз;
- порівняльний аналіз;
- метааналіз.

Верифікаційні методи. Спрямовані на перевірку достовірності отриманих результатів. Основні засоби:

- повторні дослідження;
- статистична перевірка;
- експертна оцінка;
- контрольні вимірювання.

Логіко-аналітичні, візуальні та експериментально-ігрові методи. Логіко-аналітичні методи застосовуються для осмислення, узагальнення та пояснення отриманих результатів. До них належать:

- аналіз;
- синтез;
- порівняння;
- класифікація;
- систематизація;
- узагальнення.

Візуальні методи передбачають використання наочних способів подання інформації. Приклади:

- графіки;
- діаграми;
- схеми;
- таблиці;
- карти;
- моделі.

Експериментально-ігрові методи часто використовуються у педагогічних і психологічних дослідженнях. Передбачають:

- рольові ігри;
- моделювання ситуацій;
- ділові ігри;
- педагогічні тренінги;
- навчальні експерименти.

Математичні методи використовуються для кількісної обробки результатів дослідження. Основні завдання:

- встановлення статистичних закономірностей;
- перевірка гіпотез;
- виявлення зв'язків між показниками;
- прогнозування результатів.

До математичних методів належать:

- статистичний аналіз;
- ранжування;
- шкалювання;
- кореляційний аналіз;
- факторний аналіз;
- регресійний аналіз;
- математичне моделювання.

Методи емпіричного дослідження. Емпіричні методи спрямовані на безпосереднє вивчення фактів і явищ.

Спостереження. Цілеспрямоване та систематичне сприйняття об'єкта дослідження без втручання в його діяльність. Види спостереження:

- включене;
- невключене;
- відкрите;
- приховане;
- суцільне;
- вибіркове.

Порівняння. Метод встановлення подібностей і відмінностей між об'єктами або явищами.

Вимірювання. Визначення кількісних характеристик досліджуваного явища за допомогою спеціальних одиниць виміру.

Експеримент. Метод дослідження, при якому дослідник активно впливає на об'єкт і контролює умови його функціонування.

Лабораторний експеримент. Проводиться у спеціально створених та контрольованих умовах. Польовий експеримент. Здійснюється в природних умовах життєдіяльності об'єкта дослідження.

Опитування. Метод збору інформації шляхом отримання відповідей респондентів.

Основні форми: анкетування; інтерв'ю; бесіда.

Тестування. Метод стандартизованого вимірювання певних психологічних, педагогічних або соціальних характеристик.

Експертні оцінки. Передбачають отримання висновків від компетентних фахівців щодо досліджуваної проблеми.

Кореляційний аналіз. Дозволяє встановити силу та напрям зв'язку між змінними.

Факторний аналіз. Використовується для виявлення прихованих факторів, що впливають на досліджувані показники.

Метод імплікаційних шкал. Застосовується для виявлення взаємозв'язків між судженнями та оцінками респондентів.

Контент-аналіз. Метод кількісного та якісного аналізу текстової інформації шляхом виділення змістових категорій та підрахунку частоти їх появи.

2.Методи емпіричного й теоретичного дослідження

Ці методи використовуються як для збору фактів, так і для їх теоретичного осмислення.

Абстрагування. Уявне відокремлення істотних властивостей об'єкта від другорядних.

Аналіз. Мисленнєве або практичне розчленування об'єкта на складові частини з метою їх вивчення.

Синтез. Поєднання окремих елементів у цілісну систему для виявлення взаємозв'язків між ними.

Індукція. Метод мислення, при якому загальні висновки формулюються на основі окремих фактів.

Дедукція. Перехід від загальних положень до конкретних висновків.

Моделювання. Дослідження об'єкта шляхом створення його моделі. Види моделей:

- фізичні;
- математичні;
- логічні;
- комп'ютерні;
- інформаційні.

Аналіз і синтез у науковому дослідженні.

Емпіричний аналіз і синтез базуються на безпосередньому вивченні реальних фактів та явищ.

Елементарно-теоретичний аналіз і синтез передбачають початкове узагальнення фактів та встановлення окремих закономірностей.

Структурно-генетичний аналіз і синтез спрямовані на вивчення внутрішньої структури об'єкта та процесу його розвитку.

3.Методи теоретичних досліджень

Теоретичні методи використовуються для пояснення, узагальнення та прогнозування досліджуваних явищ. До них належать:

- абстрагування;
- узагальнення;
- ідеалізація;
- формалізація;
- аксіоматичний метод;
- сходження від абстрактного до конкретного;
- теоретичне моделювання.

Сходження від абстрактного до конкретного. Цей метод передбачає поступовий перехід від загальних теоретичних понять до всебічного та конкретного розуміння досліджуваного об'єкта.

Спочатку виділяються найзагальніші характеристики явища, а потім поступово розкриваються його складні взаємозв'язки та особливості.

Метод ідеалізації. Ідеалізація полягає у створенні спрощених теоретичних моделей об'єкта шляхом мисленого усунення другорядних властивостей.

Формалізація. Формалізація — це метод подання знань за допомогою спеціальних символів, формул, схем та знакових систем. Вона забезпечує:

- точність опису;
- логічну послідовність;
- можливість математичної обробки даних;
- комп'ютерне моделювання.

Особливо широко використовується в математиці, логіці, інформатиці та кібернетиці.

Аксіоматичний метод. Аксіоматичний метод полягає у побудові теорії на основі системи вихідних положень — аксіом, які приймаються без доведення.

З аксіом шляхом логічних міркувань виводяться інші положення та твердження. Класичним прикладом є геометрія Евкліда, побудована на системі аксіом і постулатів.

Значення методів наукового пізнання для сучасних досліджень

Сучасна наука характеризується інтеграцією різних методів дослідження. Комплексне використання емпіричних, теоретичних, математичних та спеціальних методів дозволяє:

- підвищити достовірність результатів;
- забезпечити об'єктивність дослідження;
- перевірити наукові гіпотези;
- виявити закономірності розвитку явищ;
- прогнозувати майбутні процеси;
- розробляти практичні рекомендації.

Висновок. Методи наукового пізнання є основним інструментом отримання нових знань. Їх застосування забезпечує наукову обґрунтованість досліджень, достовірність результатів та розвиток науки загалом. У сучасних наукових дослідженнях особливого значення набуває комплексне поєднання емпіричних, теоретичних, математичних і спеціальних методів, що дозволяє всебічно вивчати складні явища та процеси.

Завдання для самостійної роботи

1. Надати поняття - конкретно-наукова методологія. Загальноновизнані концепції.
2. Розкрити методи емпіричного дослідження.

**Рекомендована література: Основна література [1], [3], [5], [6]
Допоміжна [1], [2], [4], [10], [12]**

Тема 7. Застосування логічних законів і правил наукового дослідження.

Практичне заняття № 7 4 години

Питання для обговорення:

1. Закон тотожності. Омонімія та синонімія. Закон протиріччя. Закон виключення третього. Закон достатньої підстави.
2. Дедуктивний умовивід. Повна та часткова індукція. Висновки за аналогією. Причинна залежність. Аргументування. Спростування: критика тези, критика аргументів, критика демонстрації.

Короткі теоретичні відомості.

1.Значення логіки в науковому дослідженні. Логіка є наукою про закони і форми правильного мислення. У науковому дослідженні вона забезпечує послідовність, обґрунтованість і доказовість міркувань. Використання логічних законів допомагає уникати помилок у процесі аналізу фактів, формулювання гіпотез, побудови теорій та доведення наукових положень.

Наукове пізнання неможливе без логічного опрацювання інформації, оскільки будь-яке дослідження передбачає встановлення причинно-наслідкових зв'язків, аналіз отриманих даних, формулювання висновків та аргументування результатів.

Основу логічного мислення становлять чотири фундаментальні закони формальної логіки: закон тотожності, закон протиріччя, закон виключення третього та закон достатньої підстави.

Закон тотожності. Закон тотожності стверджує, що кожна думка в межах певного міркування повинна залишатися незмінною і зберігати один і той самий зміст.

Формулювання закону: $A \in A$. Це означає, що будь-яке поняття, судження або термін повинні використовуватися в одному й тому самому значенні протягом усього дослідження.

Значення для наукового дослідження. Закон тотожності забезпечує:

- точність наукової термінології;
- однозначність понять;
- правильне формулювання висновків;
- логічну послідовність викладу матеріалу.

Порушення закону тотожності. Найчастіше виникає через підміну понять або неоднакове використання термінів.

Наприклад, якщо термін «інклюзія» в одній частині роботи розглядається як освітня модель, а в іншій — як форма соціальної політики без уточнення контексту, це може призвести до логічної помилки.

Омонімія та синонімія

Омонімія. Омонімами називають слова, які мають однакове звучання або написання, але різне значення.

Наприклад: «ключ» як джерело води; «ключ» як інструмент.

У науковому тексті омонімія може призводити до неоднозначності та неправильного розуміння змісту.

Синонімія. Синоніми — це слова або поняття, близькі за значенням.

У науковому стилі надмірне використання синонімів може створювати враження, що йдеться про різні поняття.

Тому в наукових дослідженнях важливо чітко визначати терміни та дотримуватися єдиної термінології.

Закон протиріччя. Закон протиріччя встановлює, що два суперечливі судження не можуть бути одночасно істинними.

Закон протиріччя забезпечує:

- внутрішню узгодженість дослідження;
- логічну несуперечливість висновків;
- достовірність наукових тверджень.

Закон виключення третього. Закон виключення третього стверджує, що між двома суперечливими судженнями не існує третього варіанта.

Закон дозволяє:

- чітко формулювати висновки;
- уникати невизначеності;

- забезпечувати логічну завершеність дослідження.

Закон достатньої підстави. Будь-яке судження повинно бути належним чином обґрунтоване.

Формулювання: Кожна думка визнається істинною лише за наявності достатніх доказів її правильності.

У науковій діяльності будь-які твердження повинні спиратися на:

- факти;
- результати експериментів;
- статистичні дані;
- наукові теорії;
- достовірні джерела.

2. Дедуктивний умовивід. Дедукція — це форма мислення, за якої висновок про окремий випадок робиться на підставі загального положення.

Схема дедукції: Загальне положення. Частковий випадок. Висновок.

Дедукція широко використовується:

- при побудові теорій;
- під час доведення гіпотез;
- у математичних дослідженнях;
- в юридичних та педагогічних науках.

Повна та часткова індукція. Індукція — це спосіб міркування, при якому від окремих фактів переходять до загальних висновків.

Повна індукція. Висновок робиться після вивчення всіх елементів певної сукупності.

Часткова індукція. Висновок робиться на підставі дослідження лише частини явищ. Індуктивний метод широко використовується в:

- педагогії;
- психології;
- соціології;
- медицині.

Висновки за аналогією. Аналогія — це умовивід, при якому знання про один об'єкт переноситься на інший через їхню подібність.

Метод аналогії використовується:

- при висуванні гіпотез;
- у моделюванні;
- при прогнозуванні результатів.

Причинність означає зв'язок між явищами, при якому одне явище (причина) породжує інше (наслідок).

Для встановлення причинної залежності необхідно: визначити причину; встановити механізм впливу; довести закономірність зв'язку.

У науковому дослідженні важливо відрізнити причинно-наслідкові зв'язки від випадкових збігів.

Аргументування. Аргументування — це процес обґрунтування істинності певного положення за допомогою доказів.

Структура аргументації. Теза. Положення, яке необхідно довести.

Аргументи. Факти, положення, закони або дані, що підтверджують тезу.

Демонстрація. Логічний зв'язок між аргументами і тезою.

Вимоги до аргументів. Аргументи повинні бути:

- достовірними;
- достатніми;
- несуперечливими;
- незалежними від тези.

Спростування — це логічна процедура доведення хибності певного твердження. Залежно від об'єкта критики розрізняють три види спростування.

Критика тези спрямована на доведення хибності або необґрунтованості основного положення.

Критика аргументів передбачає доведення недостовірності або недостатності доказів.

Критика демонстрації спрямована на виявлення помилок у логічному зв'язку між аргументами та висновком. Навіть правильні аргументи можуть не доводити тезу через порушення правил логіки.

Типові логічні помилки у наукових дослідженнях. До найпоширеніших логічних помилок належать:

- підміна понять;
- суперечливість висновків;
- необґрунтовані узагальнення;
- хибна аналогія;
- змішування причини і наслідку;
- недостатність доказів;
- порушення причинно-наслідкових зв'язків.

Уникнення таких помилок підвищує якість і наукову цінність дослідження.

Висновок. Логічні закони та правила є необхідною основою будь-якого наукового дослідження. Закон тотожності, закон протиріччя, закон виключення третього та закон достатньої підстави забезпечують правильність мислення й обґрунтованість наукових висновків. Важливе значення мають дедуктивні та індуктивні умовиводи, аналогія, встановлення причинних залежностей, аргументація та спростування. Дотримання логічних правил сприяє отриманню достовірних результатів дослідження та підвищує рівень наукової культури дослідника.

Завдання для самостійної роботи

1. Застосування логічних законів наукового дослідження.
2. Дедуктивний умовивід. Повна та часткова індукція.

Рекомендована література: Основна література [1], [3], [5], [6]
Допоміжна [1], [2], [4], [10], [13]

Тема 8. Організація і проведення досліджень у спеціальній освіті та методика оформлення їх результатів

Практичне заняття № 8 4 години

Питання для обговорення:

1. Загальна схема наукового дослідження, етапи наукового дослідження. Обґрунтування наукового дослідження. Формулювання теми, мети, задач, об'єкту й предмету дослідження. Розробка програми дослідження.
2. Характеристика окремих видів досліджень. Підготовка даних до обробки. Методика обробки одержаної інформації. Аналіз та інтерпретація одержаних даних. Форми звітності про наукове дослідження.
3. Роль інформації в наукових дослідженнях. Зв'язок дослідницької та інформаційної діяльності. Види наукових публікацій (монографія, стаття, автореферат тощо).
4. Порядок написання та захисту наукової роботи. Створення інформаційної бази наукового пошуку. Бібліографія. Основні вимоги до оформлення результатів дослідження. Оформлення результатів дослідження у вигляді наукових робіт. Рецензування науково-дослідницьких робіт. Мова та стиль наукової роботи.

Короткі теоретичні відомості.

1.Організація наукових досліджень у спеціальній освіті

Наукові дослідження у спеціальній освіті спрямовані на вивчення закономірностей розвитку, навчання, виховання та соціалізації осіб з особливими освітніми потребами. Вони мають важливе теоретичне і практичне значення, оскільки забезпечують наукове обґрунтування корекційно-педагогічних технологій, методик навчання та психолого-педагогічного супроводу дітей з порушеннями психофізичного розвитку.

Організація наукового дослідження передбачає послідовне виконання певних етапів, дотримання вимог наукової методології та використання відповідних методів дослідження.

Загальна схема наукового дослідження.Наукове дослідження являє собою цілеспрямований процес отримання нових знань про об'єкт дослідження.

Загальна схема наукового дослідження включає:

1. Вибір наукової проблеми.
2. Аналіз наукової літератури.
3. Формулювання теми дослідження.
4. Визначення мети та завдань.
5. Визначення об'єкта і предмета дослідження.
6. Формулювання гіпотези.
7. Вибір методів дослідження.
8. Проведення експериментальної роботи.
9. Обробку та аналіз результатів.
- 10.Формулювання висновків і рекомендацій.
- 11.Оформлення результатів дослідження.

Етапи наукового дослідження. Підготовчий етап передбачає:

- вибір теми;
- вивчення наукових джерел;
- визначення актуальності проблеми;
- розробку програми дослідження.

Основний етап включає:

- проведення теоретичного аналізу;
- організацію експерименту;
- збір емпіричних даних;
- їх систематизацію.

Заключний етап передбачає:

- обробку результатів;
- формулювання висновків;
- підготовку наукової роботи;
- апробацію результатів дослідження.

Обґрунтування наукового дослідження. Обґрунтування дослідження полягає у визначенні його актуальності, наукової новизни та практичного значення.

Актуальність. Пояснює необхідність вивчення певної проблеми на сучасному етапі розвитку науки.

Наукова новизна. Відображає нові наукові результати, отримані автором.

Практичне значення. Показує можливість використання результатів дослідження у практичній діяльності.

Формулювання теми, мети, завдань, об'єкта і предмета дослідження

Тема дослідження. Відображає основний зміст роботи та коло досліджуваних проблем.

Вимоги до теми: актуальність; конкретність; наукова значущість; відповідність спеціальності дослідника.

Мета дослідження. Мета визначає кінцевий результат, якого прагне досягти дослідник.

Завдання дослідження. Завдання конкретизують мету.

Наприклад: проаналізувати наукову літературу; визначити особливості розвитку дітей; розробити програму корекційної роботи; перевірити її ефективність.

Об'єкт дослідження. Об'єкт — це процес або явище, яке породжує проблемну ситуацію.

Предмет дослідження. Предмет — конкретний аспект об'єкта, що безпосередньо вивчається.

Розробка програми дослідження. Програма дослідження містить:

- тему дослідження;
- обґрунтування актуальності;
- мету та завдання;
- гіпотезу;
- методи дослідження;
- базу дослідження;
- етапи виконання роботи;

- способи обробки результатів.

2.Характеристика окремих видів досліджень

Теоретичне дослідження. Спрямоване на вивчення та узагальнення наукових фактів, концепцій і теорій.

Емпіричне дослідження. Передбачає безпосереднє отримання фактів за допомогою спостереження, опитування, тестування чи експерименту.

Експериментальне дослідження. Спрямоване на перевірку гіпотези шляхом спеціально організованого впливу на об'єкт дослідження.

Порівняльне дослідження. Передбачає зіставлення різних явищ, груп або методик.

Підготовка даних до обробки. Після завершення збору інформації проводиться:

- перевірка повноти даних;
- кодування інформації;
- групування результатів;
- створення таблиць;
- формування електронних баз даних.

Якість підготовки даних значною мірою визначає достовірність результатів дослідження.

Методика обробки одержаної інформації. Для обробки результатів використовуються:

Якісні методи

- аналіз;
- класифікація;
- узагальнення;
- інтерпретація.

Кількісні методи

- математична статистика;
- кореляційний аналіз;
- факторний аналіз;
- ранжування;
- шкалювання.

Результати подаються у вигляді таблиць, графіків, діаграм і схем.

Аналіз та інтерпретація одержаних даних. Аналіз результатів передбачає:

- виявлення закономірностей;
- порівняння показників;
- перевірку гіпотези;
- встановлення причинно-наслідкових зв'язків.

Інтерпретація полягає у поясненні змісту отриманих результатів та їх співвіднесенні з існуючими науковими даними.

Форми звітності про наукове дослідження. Результати досліджень можуть представлятися у вигляді:

- наукової статті;
- тез доповіді;
- курсової роботи;

- кваліфікаційної роботи;
- магістерської роботи;
- дисертації;
- монографії;
- наукового звіту.

3. Роль інформації в наукових дослідженнях

Інформація є основою будь-якого наукового дослідження. Вона забезпечує:

- формування наукової проблеми;
- обґрунтування актуальності;
- аналіз попередніх досліджень;
- інтерпретацію результатів.

Сучасні інформаційні технології значно розширюють можливості наукового пошуку та обробки даних.

Зв'язок дослідницької та інформаційної діяльності

Дослідницька діяльність нерозривно пов'язана з пошуком, аналізом, систематизацією та використанням наукової інформації. Основними джерелами інформації є:

- наукові журнали;
- монографії;
- дисертації;
- електронні бази даних;
- матеріали конференцій;
- нормативно-правові документи.

Види наукових публікацій

Монографія. Наукова праця, присвячена комплексному дослідженню однієї проблеми.

Наукова стаття. Найпоширеніша форма оприлюднення результатів дослідження.

Тези доповіді. Короткий виклад основних положень наукового дослідження.

Самостійна наукова праця, що подається для здобуття наукового ступеня.

Порядок написання та захисту наукової роботи. Основні етапи:

1. Вибір теми.
2. Складання плану.
3. Вивчення літератури.
4. Проведення дослідження.
5. Аналіз результатів.
6. Написання роботи.
7. Попередня апробація результатів.
8. Рецензування.
9. Захист роботи.

Створення інформаційної бази наукового пошуку

Інформаційна база дослідження включає:

- бібліографічні джерела;
- електронні ресурси;
- архівні матеріали;

- статистичні дані;
 - результати попередніх досліджень.
- Важливими елементами є систематизація джерел та створення власної картотеки наукових матеріалів.

Бібліографія

Бібліографія — це впорядкований перелік джерел, використаних під час підготовки наукової роботи.

Основні вимоги:

- повнота відомостей;
- єдиний стиль оформлення;
- відповідність чинним стандартам;
- алфавітний або систематичний порядок розміщення джерел.

Основні вимоги до оформлення результатів дослідження. Магістерська робота повинна містити: титульний аркуш; зміст; перелік умовних скорочень;

- вступ; основну частину; висновки; список використаних джерел; додатки.

Обов'язковими елементами є актуальність, наукова новизна, практичне значення та апробація результатів.

Оформлення результатів дослідження у вигляді наукових робіт

Науковий текст має відповідати таким вимогам: логічність; послідовність; аргументованість; об'єктивність; точність термінології; науковий стиль викладу.

Рецензування науково-дослідницьких робіт

Рецензування є важливим етапом експертної оцінки якості дослідження.

Під час рецензування оцінюються: актуальність теми; наукова новизна; достовірність результатів; практична значущість; відповідність методології; якість оформлення роботи.

Висновок. Організація та проведення наукових досліджень у спеціальній освіті є складним багатоступеневим процесом, який вимагає чіткого планування, дотримання методологічних принципів та правильного оформлення результатів. Від якості організації дослідження, аналізу отриманих даних і представлення результатів залежить наукова цінність роботи та її практичне значення для розвитку спеціальної освіти й інклюзивного навчання.

Завдання для самостійної роботи

1. Надати загальну схему наукового дослідження, етапи наукового дослідження.
2. Розкрити формулювання теми, мети, задач, об'єкту й предмету дослідження. Розробка програми дослідження.
3. Надати характеристику окремих видів досліджень.

Рекомендована література: Основна література [1], [2], [5], [6]

Допоміжна [1], [2], [4], [8], [11], [13]

Індивідуальні навчально-дослідні завдання (тези)

№ з/п	Теми (за вибором)	Кількість годин	
		Денна	Заочна
1	Інтеграція в освітньому процесі		
2.	Переваги та перешкоди інклюзії. Реалізація корекційно-розвиткового компонента інклюзивного навчання		
3.	Психолого-педагогічний супровід дітей в інклюзивному закладі. Співпраця з батьками як членами команди інклюзивного закладу.		
4.	Учасники команди психолого-педагогічного супроводу. Шляхи реалізації корекційно-розвиткового компонента		
5.	Інноваційні технології в логопедичній роботі з дітьми старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення		
6.	Комплексна корекція загального недорозвинення мовлення у дітей старшого дошкільного віку з використанням комп'ютерних технологій		
7.	Формування комунікативної компетентності школярів з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня		
8.	Методика формування мовленнєвої компетентності у дітей молодшого шкільного віку засобами казки.		
9.	Особливості роботи логопеда над розвитком імпресивного мовлення із дітьми раннього віку		
10.	Формування лексико-граматичних категорій у молодших школярів з порушенням писемного мовлення.		
	Разом	20	20

Критерії оцінювання за різними видами роботи

Вид роботи	Бали	Критерії
Практичні заняття	0-2 бали	Здобувач відтворює незначну частину навчального матеріалу, має поверхові уявлення про предмет вивчення, не аргументовано висловлює думку. Використовує необхідні інформаційно-методичні матеріали, виконує практичні завдання за умови сторонньої допомоги.

	3-4 бали	Знання здобувача є достатньо повними, він самостійно застосовує відповідний навчальний матеріал, виконуючи практичні завдання; аналізує, робить висновки. Відповідь повна, логічна, обґрунтована, але припускається неточностей. Здобувач самостійно використовує необхідні інформаційно-методичні матеріали виконуючи практичні завдання. Виконані завдання у цілому відповідають вимогам, хоча мають незначні огріхи.
	5 балів	Здобувач володіє міцними знаннями, оперує ними при виконанні практичних завдань. Самостійно використовує необхідні інформаційно-методичні матеріали виконуючи практичні завдання. Не припускається помилок при їхньому виконанні. Здобувач виступає експертом практичних завдань, що виконали однокурсники.
Самостійна робота	0-2 бала	Здобувач розпізнає деякі об'єкти вивчення та визначає їх на побутовому рівні, може описувати деякі об'єкти вивчення; має фрагментарні уявлення з предмета вивчення; виконує елементарні прийоми практичних завдань.
	3-5 балів	Здобувач знає окремі факти, що стосуються навчального матеріалу; виявляє здатність елементарно висловлювати думку; самостійно та за допомогою викладача може виконувати частину практичних завдань; знає послідовність виконання завдання; практичні завдання містять багато суттєвих відхилень від установлених вимог, при їх виконанні потребує систематичної допомоги викладача.
	6-8 балів	Здобувач самостійно і логічно відтворює фактичний і теоретичний матеріал та наводить приклади; володіє навчальним матеріалом і використовує набуті знання, уміння у стандартних ситуаціях; самостійно виконує практичні завдання відповідно до методичних рекомендацій; практичні завдання мають окремі помилки; користується необхідними навчально-методичними матеріалами.
	9-10 балів	Здобувач володіє глибокими знаннями, демонструє відповідні компетентності, використовує їх у нестандартних ситуаціях, самостійно працює з інформацією у відповідності до поставлених завдань; систематизує та узагальнює навчальний матеріал; самостійно користується додатковими джерелами

		інформації; без похибок виконує та аналізує практичні завдання.
Індивідуальне навчально-дослідне завдання (тези)	1 бал	Студент не виконав завдання або подав текст, повністю згенерований ШІ без змін, робота не відповідає вимогам, має хаотичну структуру, поверхневий виклад, відсутні посилання на джерела, недотримано правил академічної доброчесності. Відсутня будь-яка згадка про використання ШІ.
	2-3 бали	Спеціальне реферування підготовлене зазначено факт використання ШІ, має компеллятивний характер згенерованого матеріалу майже без редагування, мінімальний опис, логічна структура реферування не відпрацьована, студент плутано та не впорядковано викладає результати дослідження, дає неповні, поверхневі, необґрунтовані відповіді на поставлені запитання. Фахова мова використана частково. Демонстраційні матеріали неякісно оформлені, не використані засоби наочності інформації, презентація не відображає основні етапи роботи, мають місце помилки та неузгодженості, кількість слайдів не відповідає тривалості виступу. Академічні стандарти не дотримані або виконані формально.
	4-9 балів	Спеціальне реферування підготовлене, обмежено описано використання ШІ. Внесено деякі правки у згенерований текст, але його логіка не відпрацьована. Робота частково відповідає вимогам, студент плутано та не впорядковано викладає результати дослідження, дає неповні, поверхневі, необґрунтовані відповіді на поставлені запитання. Демонстраційні матеріали є, використані засоби наочності інформації, презентація не відображає повністю основні етапи роботи, мають місце помилки та неузгодженості, кількість слайдів не відповідає тривалості виступу. Академічні стандарти дотримано частково (посилання/цитати з помилками).
	10-14 балів	Чітко вказано, як саме використовувався ШІ. Продемонстровано редагування згенерованого тексту, але воно переважно формальне. Спеціальне реферування логічно побудоване, але студент не повно розкриває результати дослідження, намагається дати повні і ґрунтовні відповіді на

		запитання, але не здатний аргументовано захищати свою позицію. Демонстраційні матеріали є, використані засоби наочності інформації, але мають місце помилки та неузгодженості. Академічні стандарти виконані на базовому рівні.
	15-19 балів	Використання ІІІ описано прозоро й детально. Спеціальне реферування логічно побудоване, студент демонструє глибокий аналіз та змістовне редагування матеріалу, чітко, ясно, стисло і повно викладає сутність і результати дослідження. Робота відповідає всім вимогам, є логічною та фаховою. На запитання дає повні і ґрунтовні відповіді, здатний аргументовано захищати свою точку зору. Реферування супроводжується засобами наочності інформації гарної якості, які допомагають найбільш повно розкрити тему, презентація гарно організована, оформлення слайдів розкриває тему, текст легко читається, інформація виділяється за допомогою кольору, розміру, ефектів анімації і т.д. Дотримано академічних стандартів, правильне оформлення посилань і цитат.
	20 балів	Студент не використовував засоби ІІІ, продемонструвавши високий рівень самостійності. Спеціальне реферування логічно побудоване, студент чітко, ясно, стисло і повно викладає сутність і результати дослідження, дотримується структури і логіки доповіді. Має глибокий аналіз, оригінальні висновки, творчий підхід. На запитання дає повні і ґрунтовні відповіді, здатний аргументовано захищати свою точку зору. Реферування супроводжується засобами наочності інформації гарної якості, які допомагають найбільш повно розкрити тему, презентація гарно організована, оформлення слайдів розкриває тему, текст легко читається, інформація виділяється за допомогою кольору, розміру, ефектів анімації. Академічні стандарти повністю дотримано, коректне використання джерел, відсутній плагіат.

Критерії оцінювання підсумкового контролю (екзамен)

Для навчальної дисципліни «Актуальні проблеми спеціальної та інклюзивної освіти» за навчальним планом передбачає підсумковий контроль у формі усного екзамену, відводиться 20 балів. Здобувач вищої освіти може скласти екзамен, якщо кількість отриманих впродовж вивчення дисципліни балів не менше як 40. Накопичені здобувачем бали під час вивчення навчальної дисципліни не анулюються, а сумуються. Оцінка за екзамен не може бути меншою за кількість накопичених ним балів.

Бали	Критерії
0 балів	Здобувач не відповідає на запитання.
1-5 балів	Здобувач розпізнає деякі об'єкти вивчення та визначає їх на побутовому рівні, може описувати деякі об'єкти вивчення; має фрагментарні уявлення з предмета вивчення; використовує елементарні прийоми виконання практичного завдання.
6-10 балів	Здобувач знає окремі факти, що стосуються навчального матеріалу; виявляє здатність елементарно висловлювати думку; виконує частину практичного завдання.
11-15 балів	Здобувач надає відповіді на запитання в цілому правильні, але здобувач припускається помилок у визначеннях. Здобувач робить власні висновки, наводить приклади практичного використання; виконує практичне завдання з незначними огріхами.
16-20 балів	Здобувач надає відповіді на запитання повні, обґрунтовані, логічно побудовані, з прикладами практичного використання; відповідаючи, здобувач розмірковує, робить власні висновки виконує правильно практичне завдання.

Критерії оцінювання за всіма видами контролю

Сума балів	Критерії оцінки
Відмінно (90–100 А)	Здобувач вищої освіти має ґрунтовні знання про адаптивне фізичне виховання і спорт. На визначає методологічні концепції часткових методик адаптивного спорту. Усні відповіді повні, логічні й обґрунтовані. На високому рівні вміє: визначати загальні і специфічні завдання адаптивного фізичного виховання і спорту. На високому рівні виявляє розуміння о вікових особливостях фізичного і психічного розвитку дитини. Усвідомлює види і форми занять фізичними вправами при роботі з дітьми інвалідами. Виявляє вміння розробляти конспекти занять з адаптивного спорту. Виявляє

	творчий підхід у роботі з особами з інвалідністю.
Добре (82–89 В)	Здобувач вищої освіти має достатні знання про адаптивне фізичне виховання і спорт. На володіє вміннями визначати методологічні концепції часткових методик адаптивного спорту. Усні відповіді повні, логічні, натомість не завжди обґрунтовані. Виявляє розуміння визначити загальні і специфічні завдання адаптивного спорту, натомість під час виявлення розумінь о вікових особливостях фізичного і психічного розвитку дитини, припускається незначних помилок. У цілому усвідомлює види і форми занять фізичними вправами при роботі з дітьми інвалідами, однак допускає деякі помилки. Достатньо усвідомлено розробляє конспекти занять з адаптивного спорту, натомість під час проведення занять, виявляє деяку невпевненість. Під час творчого підходу у роботі з дітьми інвалідами потребує незначної допомоги з боку викладача.
Добре (74–81 С)	Здобувач вищої освіти має знання про адаптивне фізичне виховання і спорт, але у визначенні методологічних концепцій часткових методик, припускається певних помилок. Усні відповіді повні, логічні, натомість не завжди обґрунтовані. володіє вміннями визначити загальні і специфічні завдання адаптивного спорту. Не завжди виявляє розуміння о вікових особливостях фізичного і психічного розвитку дитини. Здатний усвідомлювати види і форми занять фізичними вправами при роботі з особами які мають інвалідність, але при деяких нозологіях потребує допомоги. Не завжди вміє правильно розробити конспект занять з адаптивного спорту. Під час творчого підходу у роботі з дітьми інвалідами викликає певні труднощі. Усні відповіді цілком логічні, проте не завжди повні й аргументовані.
Задовільно (64–73 D)	Здобувач вищої освіти має недостатні знання про адаптивне фізичне виховання і спорт. У визначенні методологічних концепцій часткових методик, припускається значних помилок. Усні відповіді не повні, здобувач вищої освіти ускладнюється в їх обґрунтуванні. На володіє вміннями визначити загальні і специфічні завдання адаптивного спорту. Аналіз вікових особливостей фізичного і психічного розвитку дитини викликає труднощі. Загалом розуміє види і форми занять фізичними вправами при роботі осіб з інвалідністю, проте у деяких нозологіях потребує значної допомоги. Має труднощі при розробці конспекту занять з адаптивного

	спорту. Не виявляє творчого підходу у роботі з дітьми інвалідами. Усні відповіді не цілком логічні, не завжди повні й аргументовані.
Задовільно (60–63 E)	Здобувач вищої освіти має знання про адаптивне фізичне виховання і спорт. У визначенні методологічних концепцій часткових методик, припускається суттєвих помилок. Усні відповіді не повні й не обґрунтовані. Володіє вміннями визначити загальні і специфічні завдання адаптивного фізичного виховання. У визначенні вікових особливостей фізичного і психічного розвитку дитини припускається суттєвих помилок. Практично не виявляє розуміння о видах і формах занять фізичними вправами при роботі з дітьми інвалідами. Має значні труднощі у розробці конспекту занять з адаптивного спорту виявляє творчого підходу у роботі з особами, які мають інвалідність. Усні відповіді не логічні, не завжди повні й аргументовані.
Незадовільно (35-59 FX)	Здобувач вищої освіти має фрагментарні знання про адаптивне фізичне виховання і спорт. У визначенні методологічних концепцій часткових методик, припускається грубих помилок. Усні відповіді часткові, не обґрунтовані. Не володіє вміннями визначити загальні і специфічні завдання адаптивного спорту. Не розуміє й не усвідомлює визначення вікових особливостей фізичного і психічного розвитку дитини. Не виявляє розуміння о видах і формах занять фізичними вправами при роботі з особами, які мають інвалідність. Не вміє доцільно розробити конспект занять з адаптивного спорту. Не усвідомлює творчий підхід у роботі з дітьми інвалідами. Усні відповіді не логічні, не повні й аргументовані.

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Оцінювання: індивідуальне опитування, колективна співбесіда, перевірка виконання практичних завдань, формування дидактичного портфолію, письмове опитування, презентація результатів самостійної роботи, екзамен.

Демонстрування результатів навчання: дискусія, усні доповіді, робота в парах, робота в команді, тренінг, презентація результатів самостійної роботи.

Розподіл балів, які отримують здобувачі за результатами поточного і підсумкового контролю (екзамен)

Поточний контроль (практичні (семінарські, заняття, самостійна робота, контрольні модульні роботи навчально-дослідні завдання тощо)			ІНДЗ	Екзамен	Сума
Модулі	Бали	Разом	0-20	0-20	0-100
Змістовий модуль 1.					
Тема 1	0-5	0-30			
Тема 2	0-5				
Тема 3	0-10				
Тема 4	0-10				
Змістовий модуль 2.					
Тема 5.	0-5	0-30			
Тема 6.	0-5				
Тема 7.	0-10				
Тема 8.	0-10				

Забезпечення навчання осіб з особливими освітніми потребами

Метою інклюзивного навчання в Університеті Ушинського є забезпечення рівного доступу до якісної освіти особам з особливими освітніми потребами шляхом організації їхнього навчання на основі застосування особистісно-орієнтованих методів навчання з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей.

**Рекомендовані джерела інформації
Основна література**

1. Виконання та захист курсових і дипломних робіт студентами спеціальності 016 Спеціальна освіта: навчально-методичний посібник / [кол. авторів; за заг. ред. С.А. Михальської]. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2022. 120 с.
2. Індекс інклюзії: загальноосвітній навчальний заклад: навчально-методичний посібник / кол. упорядників: Патрикеева О.О., Софій Н.З., Луценко І.В., Василашко І.П.; за заг. ред. В.І.Шинкаренка. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди»», 2022. 96 с.
3. Миронова С.П. Методика корекційної роботи при порушеннях пізнавальної діяльності : підручник. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2022. 260 с.
4. Миронова Світлана, Михальська Світлана. Науково-прикладні дослідження і проекти в спеціальній та інклюзивній освіті : навчальний посібник. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2024. 120 с. URL : <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/handle/123456789/8084>

5. Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник. – К.: Знання-Прес, 2023. 295 с.
6. Kichuk Y., Gurevych R., Bohush O., Zasyupkina L., Shvets O., Bevez O. The Role of Pedagogical Reflexology in Fostering Teacher's Professional Reflection in Neuropedagogy. BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience. 2024. Vol. 15. Issue 4. P. 104–119. URL : <https://brain.edusoft.ro/index.php/brain/article/view/1629>
8. Schlaug G. Musicians and music making as a model for the study of brain plasticity. Progress in Brain Research. 2024. Vol. 217. P. 37–55.
7. Pirchio S., Arcidiacono F., Passiatore Y. Editorial: Inclusive schools for a diverse world: Psychological and educational factors and practices harming or promoting inclusion at school. Frontiers in Psychology. Vol. 13. 2022.

Допоміжна література

1. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія – Київ.: Самміт-Книга, 2022. 272 с.
2. Миронова С.П. Роль педагогічної оцінки в соціальній та психологічній адаптації учнів з особливими потребами до інклюзивного навчання // Нові технології навчання: Збірник наукових праць / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України; Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. Вінниця-Київ, 2022. С. 174 – 177.
3. Форостян О.І., Соколова Г.Б., Начинова О.В. Сучасні концептуальні підходи до розвитку системи освіти дітей з особливими освітніми потребами в Україні. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Педагогічні науки*. Випуск 1 (68), 2026. С. 132-136. DOI: <https://doi.org/10.32689/maup.ped.2026.1.20>
4. Форостян О.І. Соколова Г.Б. Методичні рекомендації до підготовки та захисту кваліфікаційних магістерських робіт на здобуття другого (магістерського) рівня. Метод. реком. Одеса : Університет Ушинського, 2026. 22 с.
5. Форостян О.І., Башавець Н.А., Ігнатенко С. О., Маматова З. Р. Формування науково-дослідницької компетентності студентів: виклики та перспективи. Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського № 3 (152) за 2025 рік. С. 57-62. DOI <https://doi.org/10.24195/2617-6688-2025-3-8> <https://nv.pdpu.edu.ua/Magazin>
6. Форостян О.І. Соколова Г.Б., Башавець Н.А. Методологічні засади сучасних наукових досліджень: тенденції та перспективи розвитку. Наукові інновації та передові технології. №9 (49) 2025. С. 2999-2110. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-9\(49\)-2099-2109](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-9(49)-2099-2109)
7. Форостян О.І. Організаційно-управлінські механізми забезпечення якості інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти. Наукові інновації та передові технології № 5(57) 2026 [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-5\(57\)-2809-2820](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-5(57)-2809-2820).
8. Форостян О.І., Соколова Г.Б., Начинова О.В. Професійне становлення спеціального педагога: кваліфікаційні характеристики, педагогічна творчість і

профілактика професійного вигорання. Актуальні питання у сучасній науці. Серія: Педагогіка. 2026. Вип. 3 (45). С. 2119–2130. [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2026-3\(45\)-2119-2130](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2026-3(45)-2119-2130)

9. Форостян О.І., Соколова Г.Б., Начинова О.В. Морально-етичні засади професійної діяльності спеціального педагога в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Наукові інновації та передові технології. Серія: Педагогіка. 2026. Вип. 3 (55). С. 1753-1764. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-3\(55\)-1753-1764](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-3(55)-1753-1764)
10. Форостян О.І., Соколова Г.Б., Начинова О.В. Сучасні концептуальні підходи до розвитку системи освіти дітей з особливими освітніми потребами в Україні. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Педагогічні науки. Випуск 1 (68), 2026. С. 132-136. DOI: <https://doi.org/10.32689/maup.ped.2026.1.20>
11. Galarza V., Sánchez-Hidalgo M. Attention-Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD): characterization, theoretical evolution and methodological strategies to overcome it. Revista de la Universidad del Zulia. 2022. Vol. 12. P. 466–483.
12. Frigerio A., Montali L. Risky and at-risk subjects: The discursive positioning of the ADHD child in the Italian context. Biosocieties. 2023. P. 245–264.
13. Koscielniak M., & Kowalczyk A. Kinesiotherapy and speech development in children with developmental disorders. Journal of Health Sciences. 2022. Vol. 11(3). P. 112–120.

Інформаційні ресурси в інтернеті

1. Бібліотека Університету Ушинського : офіційний сайт. URL : <https://library.pdpu.edu.ua/>
2. Державний стандарт початкової базової і повної освіти [Електронний ресурс] // Режим доступу : // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/462-2011>.
3. Державний стандарт початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами [Електронний ресурс] // Режим доступу : // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/607-2013>.
4. Міжнародні документи зі сфери інклюзивної освіти [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://www.ussf.kiev.ua/news/323/>
5. Одеська національна наукова бібліотека : офіційний сайт. URL : <http://odnb.odessa.ua/7>.
6. Пошукова система Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. – Режим доступу до електронних ресурсів - <http://www.nbuv.gov.ua/https://bohdan-books.com/upload/iblock/959/95942b36fe176c03a78e2ec0e7e287c7.pdf>
7. Стратегія розвитку інклюзивної освіти в Україні [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlyagromadskogo-obgovorennya-nacionalnu-strategiyu-rozvitku-inklyuzivnoyi-osvitina-2020-2030-roki>.